

НЕПОВНОЛІТНІ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВА: ПОРІВНЯННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В НІМЕЧЧИНІ ТА УКРАЇНІ (ЧАСТИНА 2)

Стаття присвячена дослідженню неповнолітніх як суб'єктів права. Метою статті є порівняльний аналіз неповнолітніх у різних галузях публічного права, в тому числі адміністративного права, а також порівняння вікових меж у розглянутих галузях. Для досягнення поставленої мети проведено порівняльно-правовий аналіз німецького та українського права. У статті аналізується проблема меж віку у різних галузях права. Стаття сфокусована на таких галузях права, як адміністративне право, кримінальне право, трудове право, соціальне право, процесуальне право, адміністративне судочинство та адміністративний процес.

Основним методом, застосованим у розглянутій статті, є метод порівняльного правового аналізу національного німецького та українського права. Результати дослідження базуються на порівнянні німецького та українського права щодо неповнолітніх. Зокрема, досліджено правове положення неповнолітніх в адміністративному праві. Порівняння меж віку у галузі адміністративного права Німеччини і України показує, що вік настання адміністративної відповідальності неповнолітніх у Німеччині нижчий ніж в Україні. Доведена необхідність зниження віку адміністративної відповідальності в українському праві з огляду на те, що розвиток неповнолітніх дозволяє переглянути встановлені законодавцем межі. Сучасні неповнолітні у чотирнадцять років, як правило, вже досить зрілі для того, щоб розуміти неправомірність протиправного діяння, свідомо бути винними і здатними відповідати за свої дії. Також розглянуто правове положення неповнолітніх у кримінальному праві. Встановлено, що межа настання кримінальної відповідальності в Німеччині нижча ніж в Україні. Обґрунтована необхідність зниження вікової межі кримінальної відповідальності неповнолітніх в українському праві. Крім того, розглянуто правове регулювання неповнолітніх у соціальному праві. Велика різниця у галузі соціального права в Німеччині та Україні вимагає негайного реагування.

***Висновки** відображають основні результати порівняльно-правового аналізу неповнолітніх. Зокрема, автори статті вважають цілком доцільним зниження адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні з 16 до 14 років та внесення відповідних змін у ст. 12 КпАП. Також автори пропонують знизити вік настання кримінальної відповідальності в Україні до 14 років і внести відповідні зміни до ст. 22 КК України. Крім цього, автори вважають, що оцінювання індивідуальної інтелектуальної зрілості неповнолітніх повинно бути закріплене у Кримінальному кодексі України, з огляду на приклад німецьких норм.*

Ключові слова: неповнолітні, межі віку, кримінальне право, адміністративне право, соціальне право, німецьке право.

Шлоер Бернгард,

доцент кафедри
службового та медичного
права
Інституту права
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка
доктор юридичних наук
(нім.), доцент,
довгостроковий доцент
ДААД (Німецької служби
академічних обмінів)
orcid.org/0000-0001-6230-8471
vewrmuc@gmail.com

Катерина Кравченко,

юрист I категорії
Інституту права
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка
legal_l@i.ua

1. Вступ

Неповнолітні є особливими суб'єктами права, які потребують спеціального захисту та правового регулювання. Ця стаття є логічним продовженням наших статей «Неповнолітні як суб'єкти права: порівняння правового регулювання в Німеччині й Україні» (Кравченко & Шлоер, 2020) та «Неповнолітні: конституційно-правові аспекти в німецькому та українському праві» (Шлоер & Кравченко, 2020). Востаннє ми розглядали та аналізували конституційно-правові критерії законодавчого регулювання вікових меж. У статті «Неповнолітні як суб'єкти права: порівняння правового регулювання в Німеччині й Україні» ми проаналізували термінологічні питання, які стосуються неповнолітніх, розглядали правове регулювання щодо неповнолітніх, а також вікові межі в цивільному та сімейному праві. У цій статті ми зосередимо свою увагу на інших галузях права, а саме адміністративному праві, кримінальному праві, трудовому праві, соціальному праві, адміністративному судочинстві та адміністративному процесі. Також у цій статті будуть проаналізовані та порівняні вікові межі в різних галузях права та знайдено можливі посилання на конституційне право.

Не вирішеними раніше проблемами є відсутність ґрунтовних порівняльно-правових досліджень неповнолітніх як суб'єктів права та необхідність перегляду чинного законодавства стосовно неповнолітніх як суб'єктів права, а також меж віку неповнолітніх.

Метою цієї статі є порівняльно-правовий аналіз неповнолітніх як суб'єктів права у Німеччині та Україні. У статті неповнолітні як суб'єкти права розглядаються з точки зору різних галузей права: кримінального права, адміністративного права, трудового права, соціального права, процесуального права.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: 1) проаналізувати межі віку в різних галузях права в німецькому праві та порівняти з їх еквівалентом в українському праві; 2) на підставі порівняльно-правового аналізу запропонувати зміни щодо визначення меж віку в різних галузях права; 3) дослідити та порівняти рівень державного забезпечення неповнолітніх у Німеччині та Україні.

2. Кримінальне право та право адміністративних правопорушень

Відповідно до § 19 Кримінального кодексу Німеччини до досягнення 14 років особа не підлягає кримінальній відповідальності (§ 19 Кримінального кодексу Німеччини (далі – StGB)) (StGB, 1871). Юридичне визначення поняття «дитина» міститься в § 176 абз. 1 StGB, де зазначено, що особа до 14 років є дитиною. Таким чином, у § 19 StGB, на думку більшості, встановлена неосудність дитини (Dannecker et al., 2007). При цьому все залежить лише від віку, а здатність розуміння не має значення; тобто якщо навіть 13-річна дитина мала б розуміння, що вона здійснює злочин, вона все рівно неосудна (Schönke & Schröder, 2019). До неповнолітніх, тобто осіб від 14 до 18 років, застосовується Закон Німеччини про правосуддя у справах неповнолітніх (далі – JGG), який містить у § 3 таке положення: «Неповнолітній підлягає кримінальній відповідальності, якщо він на момент скоєння злочину відповідно до свого морального та духовного розвитку є досить зрілим для того, щоб усвідомлювати неправомірність свого діяння і діяти відповідно до цього розуміння» (JGG, 1953). Це означає, що суддя повинен відповісти на це питання за допомогою професійної експертизи. Як наслідок, осудність неповнолітніх не є абсолютною, як це має місце у ст. 22 ч. 2 Кримінального кодексу України (далі – КК).

Потрібно зазначити, що § 19 StGB у поточній редакції набрав чинності ще в 1975 році (Peters, 2014). До цього встановленню вікової межі неосудності дитини передував тривалий і мінливий розвиток. Цікавим видається приклад, як суддя перевіряв здатність неповнолітнього відповідати за свої дії у часи Любецького права. Йдеться про часи пізнього середньовіччя. Суддя пропонував 12-річному неповнолітньому, який скоїв убивство, на вибір яблуко та монету. Якщо неповнолітній вибирав монету, то це свідчило про його достатню духовну зрілість, а також і здатність бути осудним (Nach, 1839). Таке випробування духовного розвитку та відповідальності з точки зору сьогодення можна було б назвати перевіркою осудності. Аналіз історичного розвитку межі кримінальної осудності показує, що в усі часи важливим критерієм кримінально-правової оцінки була незрілість дитини (Peters, 2014).

У доктрині німецького права питання межі віку настання кримінальної відповідальності неповнолітніх було і залишається дискусійним (Brunner & Dölling, 2011). Погляди з цього приводу можна поділити на три групи: залишити вік настання кримінальної відповідальності з 14 років, збільшити вік кримінальної відповідальності (Hinz, 2001); зменшити вік кримінальної відповідальності (Roesler, 2008). Для більш повної оцінки цієї дискусії необхідно враховувати такі факти. Злочинність неповнолітніх сильно зросла у період з 1954 до 1989 року, але з 90-х років спостерігався загальний спад (Bundeskriminalamt, 2019). Однак суспільне сприйняття менше залежить від статистики, ніж від повідомлень про вражаючі інциденти (Heinz, 2016; Fischer et al., 2020; Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen e.V., 2019), які потім використовуються у ЗМІ.

В Україні вік настання кримінальної відповідальності – 16 років, як виняток до кримінальної відповідальності може бути притягнута особа від 14 до 16 років за особливо тяжкі злочини, перелічені у частині 2 ст. 22 (Кримінальний кодекс України, 2001).

Встановлення мінімального віку кримінальної відповідальності пов'язане з фізіологічним процесом поступового формування здатності особи з моменту досягнення певного віку усвідомлювати свої дії, керувати ними та розуміти небезпеку своїх дій (Шакун & Яценко, 1995).

Аналіз історичного розвитку показує, що питання мінімального віку кримінальної відповідальності у різні часи вирішувалося по-різному. Відповідно до ст. 40 Кримінального уложення 1903 року вік кримінальної відповідальності малолітніх був встановлений з 10 років, а також відповідно до ст. 41 неповнолітні від 10 до 17 років звільнялися від відповідальності, якщо вони не могли розуміти значення своїх дій та керувати своїми вчинками (Уголовное уложение, 1903).

Подальші історичні події призвели до зміни законодавства. Таким чином, Кримінальний кодекс 1922 року встановив у ст. 18 мінімальний вік кримінальної відповідальності з 16 років, а неповнолітні віком 14–16 років підлягали відповідальності лише як виняток, коли не можна було обмежитися засобами виховного чи медичного характеру. Такий самий вік був встановлений Кримінальним кодексом УРСР 1927 р. Далі Указом Президії Верховної Ради СРСР 1941 р. був визначений вік кримінальної відповідальності за всі злочини з 14 років. Основами кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік 1958 року був встановлений вік кримінальної відповідальності з 16 років, а за деякі злочини з 14 років (Коржанський, 1997). Пізніше подібне положення було закріплене у ст. 10 Кримінального кодексу 1960 року (Маляренко, 1999) і зберіглося дотепер. Статтею 10 Кримінального кодексу 1960 року передбачалося, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину минуло шістнадцять років. Друга частина ст. 10 містила перелік особливо тяжких злочинів, за вчинення яких кримінальній відповідальності підлягали особи від 14 до 16 років (Маляренко, 1999). Отже, законодавець, приймаючи Кримінальний кодекс України в 2001 році, запозичив норму щодо встановлення мінімальної межі кримінальної відповідальності зі ст. 10 Кримінального кодексу 1960 р., залишивши її майже без змін.

На неповнолітніх, які є морально-психологічно і фізіологічно несформованими особами, особливо чуттєво впливають негативні прояви соціального устрою. Особливо поширеними серед них є економічна нестабільність, зниження рівня життя населення, політична невизначеність, зневага до органів державної влади та правоохоронних органів, релігійна криза, поширення алкоголізму, наркоманії, азартних ігор, порнографії, пропаганди насильства та агресії в державі, війна та громадська нестабільність тощо (Ортинська, 2017). Вищезазначене

притаманне сучасній ситуації в Україні. Погіршує ситуацію вплив Інтернету, який призводить до просування агресії та жорстокості для неповнолітніх з відповідними нахилами (Deutscher Bundestag, 2006).

Статистика злочинності неповнолітніх в Україні демонструє стрімкий ріст. Досить вражають статистичні дані. Лише за останні два місяці 2020 року зареєстрована досить велика кількість кримінальних порушень за участю неповнолітніх, а саме: 3273 – за 11/2020, 3708 – за 12/2020 (Генеральна прокуратура України, 2020а). За грудень 2020 виявлено 899 неповнолітніх, які вчинили злочин віком 14–15 років та 193 – до 14 років. У листопаді відповідно 796 віком 14–15 років та 169 – до 14 років (Генеральна прокуратура України, 2020б).

Як зазначається в коментарі до ст. 22 КК України, встановлення саме такого віку осудності пов'язане з тим, що особи до 16 років характеризуються природною незрілістю, яка визначає «незрілість вольових функцій, недостатню сформованість критичних здібностей та здібності адекватно прогнозувати наслідки своїх дій» (Андрушка et al., 2008). Однак 16-річні особи у 2001 році і сучасні 16-річні особи досить відрізняються за розвитком. Теж саме стосується і 14-річних. Саме тому сучасна 14-річна особа є досить зрілою для того, щоб розуміти неправомірність протиправного діяння, свідомо бути винною і бути здатною відповідати за свої дії.

Однією з умов настання кримінальної відповідальності є достатній рівень інтелектуального розвитку злочинця для того, щоб розуміти значення своїх вчинків та бути здатним відповідати за них. Тому розглянута вище необхідність запровадження перевірки інтелектуальної зрілості є необхідним кроком для зменшення віку кримінальної відповідальності. Зважаючи на вищезазначене, пропонуємо знизити вік настання кримінальної відповідальності в Україні до 14 років і внести відповідні зміни до ст. 22 КК України.

Адміністративна деліктоздатність у німецькому праві передбачена для неповнолітніх з 14 років (§ 12 Закону Німеччини про адміністративні правопорушення (OWiG)) (OWiG, 1987). В Україні адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку (ст. 12 КпАП) (Кодекс України про адміністративні правопорушення, 1984). Щодо мінімальної межі віку адміністративної відповідальності можуть бути застосовані ті ж самі аргументи, які зазначені вище щодо кримінальної відповідальності. Вважаємо цілком доцільним зниження віку адміністративної відповідальності в Україні з 16 до 14 років.

3. Трудове та соціальне право

Таблиця 1 зі статті «Неповнолітні як суб'єкти права: порівняння правового регулювання в Німеччині й Україні» (Кравченко & Шлоер, 2020) демонструє різницю і в інших галузях права щодо законодавчого регулювання прав та обов'язків неповнолітніх осіб залежно від віку. У Німеччині захист праці неповнолітніх – це комплексна галузь права, якій притаманні свої визначення

понять «дитина» та «неповнолітній». Відповідно до § 2 Закону Німеччини про охорону праці неповнолітніх (далі – JArbSchG) дитина – це особа до 15 років, неповнолітній – це особа від 15 до 18 років (§ 2 JArbSchG). Праця дітей відповідно до § 5 JArbSchG заборонена. Однак із цього положення передбачений виняток для практики в рамках професійного навчання. До того ж діти до 13 років можуть залучатися до виконання легкої праці у сімейних підприємствах, а діти з 3 років можуть «працювати» у кіно та театрі, звісно, з часовими обмеженнями та офіційним дозволом законного представника. Для неповнолітніх дійсні спеціальні положення щодо умов праці, відпустки, перерви та охорони праці (§§ 8–21 JArbSchG). Також є види робіт, які заборонено виконувати неповнолітнім, наприклад робота шахтарем (§§ 22 JArbSchG).

В Україні відповідно до статті 188 КзпП України не допускається прийняття на роботу осіб, молодших за шістнадцять років. Виняток зроблено для осіб, які досягли п'ятнадцяти років та чотирнадцятирічного віку для виконання легкої роботи. В обох випадках необхідна згода батьків або особи, яка їх замінює. Потрібно зазначити, що праця осіб, молодших за 14 років, взагалі не допускається. В Україні, як і в Німеччині, передбачені спеціальні положення щодо охорони праці, робочого часу та відпусток неповнолітніх працівників.

Що стосується піклування держави про дітей у вигляді підтримки та стимулювання молодих сімей до народження дітей, то потрібно зазначити, що кожен німець, в якого народилася дитина, отримує від держави щомісяця відповідну суму на дитину до її повноліття (а іноді і після). Це стосуються і осіб, які мешкають у Німеччині та не мають німецького громадянства. Ця виплата має назву *Kindergeld*, що дослівно перекладається «дитячі гроші», не є соціальною виплатою та виплачується незалежно від доходу (Lener, 2017). *Kindergeld* виплачується щомісячно у сумі 219 EUR на першу та другу дитину, 225 EUR на третю дитину та на четверту та кожен наступну дитину по 250 EUR.

Потрібно зазначити, що сума виплати регулярно підвищується. Додатково Федеральний уряд Німеччини відреагував на пандемію коронавірусу. В зв'язку з цією ситуацією кожна родина, яка має дітей, отримала так званий сімейний бонус у розмірі 300 EUR на кожен дитину додатково до *Kindergeld*.

Зауважимо, що сприяння та підтримка неповнолітніх більш різноманітна, ніж зазначено вище, оскільки, окрім федеральних заходів, землі мають власні програми сприяння, крім того, існують і комунальні програми.

Подібної виплати на дітей в Україні немає. Статтею 3 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» передбачено чіткий перелік видів допомоги сім'ям з дітьми: допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; допомога при народженні дитини; допомога при усиновленні дитини; допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; допомога на дітей самотнім матерям; допомога на дітей, які мають хвороби, перелічені в ст. 3 п. 5 1. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» допомога

при народженні першої та кожної наступної дитини призначається у розмірі 41280 гривень¹. Звичайно, йдеться про одноразову допомогу при народженні.

4. Адміністративне судочинство та адміністративний процес

Важливим аспектом для дослідження прав неповнолітніх є процесуальні і процедурні права. Насамперед це стосується захисту у суді. Проте також це стосується і захисту прав і свобод у сфері адміністративних відносин між державою та громадянином. Для того щоб підкреслити велике значення адміністративної процедури, йдеться про «захист основних прав за допомогою адміністративної процедури» (Kopp & Ramsauer, 2010).

У законах Німеччини щодо судового та адміністративного розгляду дійсна дієздатність Цивільного кодексу Німеччини (§ 62 IV VwGO, § 12 VwVfG). Однак потрібно зазначити, що із цього загального правила є винятки, якщо цього потребує реалізація основних прав. Це можна проілюструвати таким прикладом. Редактор шкільного журналу 14-річна неповнолітня особа є обмежено дієздатною відповідно до Цивільного кодексу Німеччини², але є дієздатною щодо її основного права на свободу слова (Kopp & Ramsauer, 2010; Rűfner, 1982), але не для ділової сфери шкільної газети (Kopp et al., 2014).

Незважаючи на зменшений обсяг основних прав неповнолітніх, вони тим не менше мають право звернення до компетентних органів для захисту своїх охоронюваних інтересів у порядку адміністративного судочинства та шляхом подання позову до суду та конституційної скарги. Крім того, зберігаються права законних опікунів.

Догматичним підґрунтям цих винятків в окремих випадках є правомочність основних прав та здатність користуватися основними правами (Шлоер & Кравченко, 2020). Якщо неповнолітній має правомочність на окреме основне право та може завдяки своїм інтелектуальним можливостям його реалізувати, то йому повинна бути надана можливість забезпечити це основне право за допомогою адміністративної процедури. Крім того, існує право батьків на виховання та представлення, однак воно із зростанням зрілості неповнолітнього все більше відходить на другий план.

Німецький суддя, застосовуючи законодавчо передбачені вікові межі, також звертає увагу та оцінює справу залежно від конкретної ситуації і відповідно від розвитку конкретної особи, враховує ступінь індивідуальної зрілості неповнолітнього, усвідомлення відповідальності, рівень інтелекту та здатності до самоаналізу в кожному випадку. Український суддя не має такої компетенції, оскільки існують чіткі законодавчі вікові границі, тобто він пов'язаний законом відповідно до ст. 19 частини 2 КУ. Однак суддя має можливість конкретизації не визначених у законі правових понять. Адже законодавець застосовує

---

¹ Еквівалент 1234 станом на лютий 2021 (Зауважимо, що станом на серпень 2020 ця сума становила 1291 EUR).

² Див. таблицю 1 у праці (Кравченко & Шлоер, 2020).

нечіткі поняття, якщо він бажає відповідної гнучкості та для того, щоб правильний зміст визначався шляхом конкретизації у конкретних справах. Тому суди повинні такі поняття тлумачити (Крестовська & Матвеева, 2015; Скакун, 2011; Циппеліус, 2016; Тернопільський міськрайонний суд, 2018а; Тернопільський міськрайонний суд, 2017а; Тернопільський міськрайонний суд, 2019; Тернопільський міськрайонний суд, 2018b; Тернопільський міськрайонний суд, 2017b). В іншому разі вони не можуть вирішувати правомірно та справедливо. Проте якщо закон містить чіткі вікові межі, то нема що тлумачити.

У разі, якщо суд вважає визначені законом вікові межі неконституційними, йому залишається лише один шлях – сподіватися, що Верховний Суд України буде мати таку ж саму думку і звернеться до Конституційного Суду України відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (якщо справа дійде до Верховного Суду України).

5. Висновки

Порівняння правового регулювання неповнолітніх як суб'єктів права дозволяє зробити такі висновки.

По-перше, встановлено, що мінімальна межа віку кримінальної відповідальності в німецькому праві менша, ніж в українському праві. Доведено, що натепер 14-річна особа є досить зрілою для того, щоб розуміти неправомірність протиправного діяння, усвідомлювати наслідки своїх дій, а також усвідомлювати свою безкарність. Пропонуємо знизити вік настання кримінальної відповідальності в Україні до 14 років і внести відповідні зміни до ст. 22 КК України.

По-друге, вважаємо необхідним доповнити КК України ст. 22-1, в якій зобов'язати суддю встановлювати зрілість неповнолітнього. Прикладом для цього положення може бути § 3 JGG. Таким чином, це бути сприятиме більш ефективному застосуванню диференційованої системи покарань, передбачених ст. 98 КК України.

По-третє, вважаємо цілком доцільним зниження адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні з 16 до 14 років та внесення відповідних змін у ст. 12 КпАП.

По-четверте, порівняльний аналіз правового регулювання щодо неповнолітніх у Німеччині та Україні дозволив виявити велику різницю у галузі соціального права, а саме що стосується державного забезпечення неповнолітніх у Німеччині та Україні.

Список використаних джерел:

1. Кравченко К., Шлоер Б. Неповнолітні як суб'єкти права: порівняння правового регулювання в Німеччині й Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2020. № 4 (115). С. 25–30. URL: <http://visnyk.law.knu.ua/ua/archive/vipusk-115-2020> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Шлоер Б., Кравченко К.В. Неповнолітні: конституційно-правові аспекти в німецькому та українському праві. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 80. С. 21–32.

URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2020/09/schloer_kravchenko_80.pdf (дата звернення: 05.10.2020).

3. Strafgesetzbuch (StGB) vom 15.05.1871 in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998, BGBl. I S. 3322, zuletzt geändert durch Artikel 2 des Gesetzes vom 19. Juni 2019, BGBl. I S. 844.

4. Leipziger Kommentar zum Strafgesetzbuch: Dannecker, G./Weigend, Th./Laufhütte H. W., Band1 (§§1–31 StGB), 12. Auflage, De Gruyter Recht, Berlin. 2007.

5. Schönke A., Schröder H., Strafgesetzbuch, Kommentar. Gesamtdredaktion A. Eser, 30. Aufl., C.H. Beck, München. 2019, 3361 S.

6. Jugendgerichtsgesetz (JGG) 04.08.1953 in der Fassung vom 9. Dezember 2019, BGBl. I S. 2146. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/jgg/_3.html (дата звернення: 05.03.2021).

7. Peters J. Kindheit im Strafrecht: Eine Untersuchung des materiellen Strafrechts mit besonderem Schwerpunkt auf dem Kind als Opfer und Täter, Herbert Utz Verlag, München 2014.

8. Codex vom Jahre 1294, in: Das alte Lübsche Recht, Hach, J. Fr. (Hrsg.) 1839 Lübeck. Zitiert von Peters, J., Kindheit im Strafrecht: Eine Untersuchung des materiellen Strafrechts mit besonderem Schwerpunkt auf dem Kind als Opfer und Täter, Herbert Utz Verlag, München. 2014.

9. Brunner R., Dölling D., Jugendgerichtsgesetz: Kommentar, 12. Aufl., Walter De Gruyter, Berlin. 2011.

10. Hinz W., Jugendstrafrecht auf dem Prüfstand, ZRP 2001, S. 106–112.

11. Roesler S. Die Diskussion über die Herabsetzung der Strafmündigkeitsgrenze und den Umgang mit Kinderdelinquenz, Diss., Köln. 2008.

12. Bundeskriminalamt (Hg.) Polizeiliche Kriminalstatistik Bundesrepublik Deutschland. Jahrbuch 2019, Band 3, Tatverdächtige, 67. Ausgabe, V 3.0. URL: <https://www.bka.de/DE/AktuelleInformationen/StatistikenLagebilder/PolizeilicheKriminalstatistik/PKS2019/PKSJahrbuch/pksJahrbuch.html> (дата звернення: 05.03.2021).

13. Heinz W., Jugendkriminalität – Zahlen und Fakten. URL: <https://www.bpb.de/politik/innenpolitik/gangsterlaeufer/203562/zahlen-und-fakten> (дата звернення: 05.03.2021).

14. Fischer Th. A., Schmoll A., Willems D., Yngborn A. Zahlen – Daten – Fakten. Jugendgewalt, Stand: Mai 2020. URL: https://www.dji.de/fileadmin/user_upload/jugendkriminalitaet/Broschuere_ZDF_2020-05_final.pdf (дата звернення: 05.03.2021).

15. Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen e.V., Zum Stand der Jugenddelinquenz in Deutschland – eine Auswertung der Polizeilichen Kriminalstatistik für das Jahr 2018, Hannover. September 2019. URL: <https://www.dvjj.de/wp-content/uploads/2019/09/Zum-Stand-der-Jugenddelinquenz-in-Deutschland-eine-Auswertung-der-Polizeilichen-Kriminalstatistik.pdf>. (дата звернення: 05.03.2021).

16. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. ст.131 (з останніми змінами від 04.12.2020).

17. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий. / ответ. ред. В.И. Шакун, С.С. Яценко. Київ : Фіта, 1995. 864 с.

18. Уголовное уложение 1903 г. Собрание узаконений и распоряжений правительства, издаваемое при правительствующем сенате. № 38. 6 апреля 1903 г.

19. Коржанський М.Й. Популярний коментар Кримінального кодексу України. Київ : Наукова думка, 1997. 695 с.

20. Кримінальний кодекс Української РСР від 28 грудня 1960 р. (пізніше Кримінальний кодекс України). Кримінальний кодекс України. Кримінально-процесуальний кодекс України. Постанови Пленуму Верховного Суду України із загальних питань судової діяльності та в кримінальних справах. / Відп. ред. В.Т. Маляренко. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 720 с.

21. Ортинська Н.В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2017. 524 с.
22. Deutscher Bundestag, wissenschaftlicher Dienst. Führt die Nutzung gewalttätiger Computerspiele zu Aggressionen? Berlin. 2006, 10 S.
23. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за листопад та грудень 2020 року. *Офіційний вебсайт Генеральної прокуратури України*. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 05.02.2021).
24. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за листопад та грудень 2020 року. *Офіційний вебсайт Генеральної прокуратури України*. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 05.02.2021).
25. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. Київ : Дакор, 2008. 1428 С.
26. Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (OWiG) in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. Februar 1987, BGBl. I S. 602, zuletzt geändert durch Artikel 5 Absatz 15 des Gesetzes vom 21. Juni 2019, BGBl. I S. 846.
27. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122 (з останніми змінами від 15.12.2020).
28. Ленер М. Людська гідність у податковому праві, законодавстві з соціального забезпечення та з питань захисту особистих даних. *Людська гідність: що ми розуміємо під «гідністю», «людиною» та «людською гідністю»? : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару «Людська гідність у праві Німеччини, Польщі та України»*. Центр німецького права КНУ імені Тараса Шевченка; ГО «Українсько-німецький правознавчий діалог», (Київ, 10–11 жовтня 2016). / відп. ред. Б. Шлоер. Харків : В деле, 2017. 213 с.
29. Kopp O., Ramsauer, U., *Verwaltungsverfahrensgesetz*, 11. Aufl., Verlag C. H. Beck, München. 2010, 1684 S.
30. Rübner W., *Die Grundrechtsträger*, in: J. Isensee, P. Kirchhof (Hrsg.), *Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland*, Verlag C.F. Müller, Heidelberg 1982, Band V.
31. Kopp F., Schenke W.R., Schenke R., *Verwaltungsgerichtsordnung. Kommentar*, 20. Auflage, C.H. Beck, München. 2014, 2028 S.
32. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права. Харків : ТОВ «Одіссей», 2015.
33. Теорія права і держави : підручник / Скакун О.Ф. Київ : Алтера, 2011. 528 с.
34. Циппеліус Р., *Методика правозастосування / переклад Р. Корнута*, упор. Б. Шлоер, Київ : ОВ «ВО «Юстиніан»», 2016. 192 с.
35. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду від 07.05.2018. Справа № 607/12487/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73863268> (дата звернення: 15.07.2020).
36. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду від 18.05.2017. Справа № 607/12490/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66703224> (дата звернення: 15.07.2020).
37. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду від 26.07.2019. Справа № 607/191/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83363868> (дата звернення: 15.07.2020).
38. Рішення від 16.02.2018 Справа № 607/9863/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72607182> (дата звернення: 15.07.2020).
39. Постанова від 05.05.2017. Справа № 607/2986/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66407159> (дата звернення: 15.07.2020).

References:

1. Kravchenko, K., & Shloer, B. (2020). Nepovnlitni yak sub'ekti prava: porivnyannya pravovogo reguluvannya v Nimechchini j Ukrayini. *Visnik Kiyivs'kogo nacional'nogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka*, 4 (115), 25–30. Retrieved from: <http://visnyk.law.knu.ua/ua/archive/vipusk-115-2020> [in Ukrainian].

2. Shloer, B., & Kravchenko, K.V. (2020). Nepovnolitni: konstitucijno-pravovi aspekti v nimec'komu ta ukrayins'komu pravi. Zhurnal skhidnoevropejs'kogo prava, 80, 21–32. Retrieved from: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2020/09/schloer_kravchenko_80.pdf [in Ukrainian].
3. StGB (1871). Strafgesetzbuch (StGB) vom 15.05.1871 in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998, BGBl. I S. 3322, zuletzt geändert durch Artikel 2 des Gesetzes vom 19. Juni 2019, BGBl. I S. 844. [in German].
4. Dannecker, G., et al. (2007). Leipziger Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band1 (§§1–31 StGB). (12. Aufl.). De Gruyter Recht [in German].
5. Schönke, A., & Schröder, H. (2019). Strafgesetzbuch, Kommentar (30. Aufl.). C.H. Beck [in German].
6. JGG (1953). Jugendgerichtsgesetz (JGG) 04.08.1953 in der Fassung vom 9. Dezember 2019, BGBl. I S. 2146. Retrieved from: https://www.gesetze-im-internet.de/jgg/_3.html [in German].
7. Peters, J., (2014). Kindheit im Strafrecht: Eine Untersuchung des materiellen Strafrechts mit besonderem Schwerpunkt auf dem Kind als Opfer und Täter. Herbert Utz Verlag [in German].
8. Hach, J. Fr. (Hrsg.). (1839). Codex vom Jahre 1294. In Das alte Lübsche Recht. Lübeck. Zitiert von Peters, J. (2014). Kindheit im Strafrecht: Eine Untersuchung des materiellen Strafrechts mit besonderem Schwerpunkt auf dem Kind als Opfer und Täter, Herbert Utz Verlag [in German].
9. Brunner, R., & Dölling, D. (2011). Jugendgerichtsgesetz: Kommentar (12. Aufl.). Walter De Gruyter [in German].
10. Hinz, W. (2001). Jugendstrafrecht auf dem Prüfstand. ZRP, 106–112 [in German].
11. Roesler, S. (2008). Die Diskussion über die Herabsetzung der Strafmündigkeitsgrenze und den Umgang mit Kinderdelinquenz [Dissertation]. Köln. [in German].
12. Bundeskriminalamt. (2019). Polizeiliche Kriminalstatistik Bundesrepublik Deutschland. (Jahrbuch 2019. Band 3. Tatverdächtige. 67. Ausgabe. V 3.0.) Retrieved from: <https://www.bka.de/DE/AktuelleInformationen/StatistikenLagebilder/PolizeilicheKriminalstatistik/PKS2019/PKSJahrbuch/pksJahrbuch.html> [in German].
13. Heinz, W. (2016). Jugendkriminalität – Zahlen und Fakten. URL: <https://www.bpb.de/politik/innenpolitik/gangsterlaeufer/203562/zahlen-und-fakten> [in German].
14. Fischer, Th. A., et al. (2020). Zahlen – Daten – Fakten. Jugendgewalt. Retrieved from: https://www.dji.de/fileadmin/user_upload/jugendkriminalitaet/Broschuere_ZDF_2020-05_final.pdf [in German].
15. Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen e.V. (2019). Zum Stand der Jugenddelinquenz in Deutschland – eine Auswertung der Polizeilichen Kriminalstatistik für das Jahr 2018. Hannover. Retrieved from: <https://www.dvjj.de/wp-content/uploads/2019/09/Zum-Stand-der-Jugenddelinquenz-in-Deutschland-eine-Auswertung-der-Polizeilichen-Kriminalstatistik.pdf> [in German].
16. Kriminal'nij kodeks Ukrajini. (2001). Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrajini. 2001. No. 25–26, st. 131 [in Ukrainian].
17. Shakun, V.I., & Yacenko, S.S. (otvet. red). (1995). Ugolovnyj kodeks Ukrainy: nauchno-prakticheskij kommentarij. Fita, 1995 [in Russian].
18. Ugolovnoe ulozhenie (1903). Sobranie uzakonenij i rasporyazhenij pravitel'stva, izdavaemoe pri pravitel'stvushchem senate. No. 38. 6 aprelya 1903 g. [in Russian].
19. Korzhans'kij, M.J. (1997). Populyarnij komentar kriminal'nogo kodeksu Ukrajini. Naukova dumka [in Ukrainian].
20. Malyarenko, V.T. (Ed.) (1999). Kriminal'nij kodeks Ukrajins'koyi RSR vid 28 grudnya 1960 r. Kriminal'nij kodeks Ukrajini. Kriminal'no-procesual'nij kodeks Ukrajini. Postanovi Plenumu Verhovnogo Sudu Ukrajini iz zagal'nih pitan' sudovoyi diyal'nosti ta v kriminal'nih spravah. Yurinkom Inter [in Ukrainian].

21. Ortins'ka, N.V. (2017). Pravovij status nepovnlitnih: teoretiko-pravove doslidzhennya [dis]. L'viv [in Ukrainian].
22. Deutscher Bundestag (2006). Deutscher Bundestag, wissenschaftlicher Dienst. Führt die Nutzung gewalttätiger Computerspiele zu Aggressionen? Berlin [in German].
23. General'na prokuratura Ukrayini. (2020a). Edinij zvit pro kriminal'ni pravoporushennya po derzhavi za listopad ta gruden' 2020 roku. Retrieved from: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo# [in Ukrainian].
24. General'na prokuratura Ukrayini. (2020b). Edinij zvit pro osib, yaki vchinili kriminal'ni pravoporushennya za listopad ta gruden' 2020 roku. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo# [in Ukrainian].
25. Andrushko P.P., et al. (za zag. red.). (2008). Naukovo-praktichnij komentar do Kriminal'nogo kodeksu Ukrayini. Dakor [in Ukrainian]
26. OWiG (1987). Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (OWiG) in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. Februar 1987, BGBl. I S. 602, zuletzt geändert durch Artikel 5 Absatz 15 des Gesetzes vom 21. Juni 2019, BGBl. I S. 846. [in German].
27. Kodeks Ukrayini pro administrativni pravoporushennya. (1984). Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayins'koyi RSR. 1984. Dodatok do No. 51. St.1122. [in Ukrainian].
28. Lener, M., (2017). Lyuds'ka gidnist' u podatkovomu pravi, zakonodavstvi z social'nogo zabezpechennya ta z pitan' zahistu osobistih danih. In B. Shloer (vidp. red.). Lyuds'ka gidnist': shcho mi rozumiamo pid "gidnistyu", "lyudinoyu" ta "lyuds'koyu gidnistyu"?: materiali mizhnar. nauk.-prakt. seminaru "Lyuds'ka gidnist' u pravi Nimechchini, Pol'shchi ta Ukrayini". V dele [in Ukrainian]
29. Kopp, O., & Ramsauer, U. (2010). Verwaltungsverfahrgesetz (11. Aufl.). Verlag C.H. Beck [in German].
30. Rüfner, W. (1982). Die Grundrechtsträger. In J. Isensee, P. Kirchhof (Hrsg.), Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland. Verlag C. F. Müller [in German].
31. Kopp, F., et al. (2014). Verwaltungsgerichtsordnung. Kommentar (20. Aufl.). C.H. Beck, München [in German].
32. Krestovs'ka N.M., & Matveeva L.G. (2015). Teoriya derzhavi i prava. TOV "Odisej". [in Ukrainian].
33. Skakun, O.F. (2011). Teoriya prava i derzhavi. Kyiv: Altera [in Ukrainian].
34. Cippelius R., (2016). Metodika pravozastosuvannya. / pereklad R. Kornuta. upor. B. Shloer. "VO "Yustinian" [in Ukrainian].
35. Ternopil's'kii mis'krajonnii sud (2018a). Uhvala Ternopil's'kogo mis'krajonnogo sudu vid 07.05.2018. Sprava No. 607/12487/16-c. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73863268> [in Ukrainian].
36. Ternopil's'kii mis'krajonnii sud (2017a). Uhvala Ternopil's'kogo mis'krajonnogo sudu vid 18.05.2017. Sprava No. 607/12490/16-c. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66703224> [in Ukrainian].
37. Ternopil's'kii mis'krajonnii sud (2019). Uhvala Ternopil's'kogo mis'krajonnogo sudu vid 26.07.2019. Sprava No. 607/191/19. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83363868> [in Ukrainian].
38. Ternopil's'kii mis'krajonnii sud (2018b). Rishennya vid 16.02.2018. Sprava No. 607/9863/17. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72607182> [in Ukrainian].
39. Ternopil's'kii mis'krajonnii sud (2017b). Postanova vid 05.05.2017. Sprava No. 607/2986/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66407159> [in Ukrainian].

**MINORS AS SUBJECTS OF LAW: COMPARISON
OF THE LEGAL REGULATION IN GERMANY AND UKRAINE (PART 2)**

Dr. iur. Bernhard Schloer,

*Assistant Professor at the Chair on Civil Service and Medical Law
Law Institute*

of Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Doctor of Juridical Sciences (Germany),

Long Term Lecturer DAAD

orcid.org/0000-0001-6230-8471

veurmuc@gmail.com

Kateryna Kravchenko,

Lawyer of the 1st rank

Law Institute

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

legal_i@i.ua

This article is devoted to the minors as a subject of law. The aim of the article is a comparative analysis of minors in different areas of law as well as age limits. The article focuses on Criminal Law, Administrative Law, Labour Law, Social Law, and Procedure Law.

The article is based on a method of comparative analysis of German and Ukrainian domestic law. The results of the article are following. First, a criminal responsibility of minors in both German Law and Ukrainian Law is analyzed. The question of the age of the criminal majority remains one of the most controversial issues in the field of criminal law for minors. In Germany, the age of the criminal responsibility is fourteen years, while in Ukraine the age of the criminal responsibility is sixteen years. The provisions of Ukrainian Criminal Code on criminal responsibility of minors are outdated today. Those provisions should be changed. The same changes should be made in Administrative law of Ukraine concerning the minimum age limit of administrative responsibility. Second, the comparative analysis of Social law provisions concerning minors allowance in Germany and Ukraine shows considerable differences of the level of State security. Germany has generous systems of social welfare and offers a variety of allowances and benefits for minors. One of the most well-known of these is Kindergeld (also called a Child Benefit). This is an allowance from the German government to help defray some of the cost of raising children. It can run from €219 to €250 per child per month. While Ukraine offers only a lump sum birth payment in an amount of €1234. It is also one of the most complicated issues.

Conclusions based on the results of comparative analysis. The authors suggest that the age limit in the area of criminal as well as administrative law of Ukraine should be reduced.

Key words: minors, rights of minors, age limits, Criminal Law, Administrative Law, Social Law, German law.